

Study Circle Career Development Institute

महिला व बालविकास आयुक्तालय, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागातील क्रीडा व युवक सेवा संचालनालय, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय विभागातील समाजकल्याण आयुक्तालय – अंतर्गत विविध अधिकाऱ्यांच्या भरतीसाठी घेण्यात येणाऱ्या चाळणी परीक्षेसाठी उपयुक्त अशा मागील परीक्षातील प्रश्नसंग्रहांचे संकलन

सरळ सेवा भरती परीक्षा तयारी व मार्गदर्शन

(३) राज्यव्यवस्था, शासन, राजनीती व स्थानिक प्रशासन

सरळ सेवा भरती परीक्षा तयारी व मार्गदर्शन

महिला व बालविकास आयुक्तालय, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागातील क्रीडा व युवक सेवा संचालनालय, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय विभागातील समाजकल्याण आयुक्तालय – अंतर्गत विविध अधिकाऱ्यांच्या भरतीसाठी घेण्यात येणाऱ्या चाळणी परीक्षेसाठी उपयुक्त अशा मागील परीक्षातील प्रश्नसंग्रहांचे संकलन

- * सूचना : खालील परीक्षामध्ये विचारल्या गेलेल्या प्रश्नांची सुधारित अभ्यासक्रमातील घटक आणि उपघटकनिहाय परीक्षाभिमुख मांडणी केलेली आहे –

महिला बालविकास आयुक्तालय अधिकारी परीक्षा (२००२-१८)

- १) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा, ६ जानेवारी, २००२
- २) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, २९ फेब्रुवारी २००४
- ३) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा, २० जून २००४
- ४) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, १८ जुलै २०१०
- ५) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा, ३ ऑक्टोबर २०१०
- ६) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, ७ ऑक्टोबर २०१२
- ७) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, २४ जानेवारी २०१६
- ८) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, २३ डिसेंबर २०१८

समाजकल्याण अधिकारी परीक्षा (१९९७-२०१३)

- १) समाजकल्याण अधिकारी चाळणी परीक्षा, २ फेब्रुवारी १९९७
- २) विशेष जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ६ ऑगस्ट २००६
- ३) समाजकल्याण अधिकारी सरळ सेवा भरती परीक्षा, ७ जून २००९
- ४) गृहप्रमुख, शासकीय मागासवर्गीय वसतिगृह सरळ सेवा भरती परीक्षा, ७ ऑक्टोबर २०१०
- ५) समाजकल्याण अधिकारी सरळ सेवा भरती परीक्षा, २० जानेवारी २०१३
- ६) विशेष जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी व तत्सम पद, ९ जून २०१३

सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी परीक्षा (२००१-१५)

- १) सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी/ सहायक प्रकल्प अधिकारी परीक्षा डिसेंबर, २००१
- २) सहायक प्रकल्प अधिकारी चाळणी परीक्षा, १७ जानेवारी २०१०
- ३) सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी/ सहायक प्रकल्प अधिकारी परीक्षा ३ ऑक्टोबर २०१५

शालेय शिक्षण व क्रीडा अधिकारी/अधीक्षक परीक्षा (२०००-१७)

- १) तालुका क्रीडा अधिकारी परीक्षा, ६ ऑगस्ट २०००
- २) शालेय अधीक्षक, सामान्य प्रशासन चाळणी परीक्षा, १३ ऑक्टोबर २००२
- ३) शिक्षण अधिकारी १८ जानेवारी, २००४
- ४) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ८ फेब्रुवारी २००९
- ५) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, १७ जुलै २०११
- ६) शालेय अधीक्षक, सामान्य प्रशासन चाळणी परीक्षा, १३ ऑक्टोबर २०१३

- ७) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ३१ मार्च २०१४
- ८) उपशिक्षण अधिकारी व तत्सम पदे चाळणी परीक्षा, १३ ऑगस्ट २०१७
- ९) उपशिक्षण अधिकारी व तत्सम पदे चाळणी परीक्षा, १३ ऑगस्ट २०१७

(१) महिला व बालविकास आयुक्तालय मर्यादित विभागीय स्पर्धा परीक्षा

महिला व बालविकास आयुक्तालयातील अधिकारी भरती परीक्षा

- १) जिल्हा महिला व बालविकास अधिकारी
- २) बालविकास प्रकल्प अधिकारी ग्रामीण (आयसीडीएस आयुक्तालय)
- ३) अधीक्षक/निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था
- ४) रचना व कार्यपद्धती अधिकारी
- ५) अधिव्याख्याता
- ६) सांख्यिकी अधिकारी

पेपर १ : मराठी, इंग्रजी, सामान्यज्ञान, निवडक कायदे व संस्था (१०० प्रश्न, २०० गुण)

(१) मराठी

- १) सर्वसामान्य शब्दसंग्रह
- २) वाक्यरचना
- ३) व्याकरण
- ४) म्हणी व वाक्प्रचार यांचा अर्थ आणि उपयोग
- ५) उतान्यावरील प्रश्नांची उत्तरे

(२) इंग्रजी

- 6) Common Vocabulary
- 7) Sentence structure
- 8) Grammar
- 9) Use of Idioms and phrases & their meaning
- 10) Comprehension of passage

(३) सामान्यज्ञान

- ११) महाराष्ट्राचा इतिहास
- १२) महाराष्ट्राचा भूगोल
- १३) गणित
- १४) बुद्धिमत्ता चाचणी
- १५) चालू घडामोडी - जागतिक तसेच भारतातील चालू घडामोडी - राजकीय, औद्योगिक, आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक, भौगोलिक, खगोलशास्त्रीय, सांस्कृतिक, वैज्ञानिक, इत्यादी

(४) शासनाशी संबंधित निवडक कायदे, संस्था, इ.

- १६) माहितीचा अधिकार अधिनियम, २००५
- १७) महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा (अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, विमुक्त जमाती, भटक्या जमाती/विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग यांचेकरिता आरक्षण) अधिनियम, २००१ (महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम क्र. ८/२००४)
- १८) महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम, २०१५ (सेवा हमी कायदा)
- १९) शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या बदल्यांचे विनियमन व शासकीय कार्ये पार पाडताना होणाऱ्या विलंबास प्रतिबंध अधिनियम, २००५

- २०) शासनाची विधीविषयक कामकाज चालविण्याची नियमावली, १९८४ (नियम क्रमांक ९२ व १०९)
- २१) राज्य महिला आयोग / महिला आर्थिक विकास महामंडळ
- २२) मानवी हक्क आयोग
- २३) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग

पेपर क्रमांक - २ : पदाच्या कर्तव्यासाठी आवश्यक ज्ञान (१०० प्रश्न, २०० गुण)

*** भारताचे संविधान, संसद व विधीमंडळ कामकाज व समित्या /१५**

- (१) भारताचे संविधान (सेवाविषयक बाबी व शिक्षणासंबंधित कलमे), संसद व विधीमंडळ कामकाज व विविध समित्या/१५

*** प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश /५०**

- (२) महाराष्ट्र नागरी सेवा (सेवेच्या सर्वसाधारण शर्ती) नियम, १९८१ /५
- (३) महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९७९ /५
- (४) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम, १९७९ /५
- (५) महाराष्ट्र नागरी सेवा (पदग्रहण अवधी, स्वीयेतर सेवा, निलंबन काळातील प्रदाने) नियम, १९८१ /५
- (६) महाराष्ट्र नागरी सेवा (रजा) नियम, १९८१ /५
- (७) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वेतन) नियम, १९८१ /५
- (८) महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्तिवेतन) नियम, १९८२ /५
- (९) महाराष्ट्र नागरी सेवा (अंशराशीकरण) नियम, १९८४ /५
- (१०) मुंबई नागरी सेवा (प्रवासभत्ता) नियम, १९५९ /५
- (११) विभागीय चौकशी नियम पुस्तिका /५

*** महिला व बालविकास विभाग, एकात्मिक बालविकास सेवा योजना आयुक्तालय**

- (१२) महिला व बालविकास विभागांतर्गत अंमलबजावणी करण्यात येत असलेले कायदे व योजना/१५
- (१३) महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८/५
- (१४) एकात्मिक बालविकास सेवा योजना आयुक्तालयांतर्गत अंमलबजावणी करण्यात येत असलेल्या योजना /१५

(२) शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागातील क्रीडा व युवक सेवा संचालनालय

तालुका क्रीडा अधिकारी परीक्षा

चाळणी परीक्षा प्रश्नपत्रिका (१०० प्रश्न, २०० गुण)

- १) राज्य, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय महत्त्वाच्या चालू घडामोडी
- २) भारतीय स्वातंत्र्य लढा व आधुनिक भारताचा इतिहास महाराष्ट्रासह
- ३) **भारत व महाराष्ट्र** - राज्यशास्त्र व प्रशासन, संविधान, राजकीय प्रणाली, पंचायत राज, माहिती अधिकार कायदा
- ४) **भारतीय अर्थव्यवस्था व खालील बाबीशी निगडित मुद्दे -**
  - १) नियोजन
  - २) संसाधनांचे एकत्रीकरण
  - ३) वृद्धी व विकास
  - ४) रोजगार
  - ५) सर्वसमावेशक वाढ व त्यापासून निर्माण होणारे प्रश्न
- ५) सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान
- ६) महाराष्ट्र, भारत व जगाचा भूगोल महाराष्ट्राच्या भारांशासह

- ७) **क्रीडा** - आंतरराष्ट्रीय महत्वाच्या क्रीडा स्पर्धा, खेळाडूंनी विविध स्पर्धांमध्ये नोंदविलेले विक्रम, नामवंत खेळाडूंची आत्मचरित्रे, केंद्र व राज्यशासनाच्या क्रीडाविषयक योजना, केंद्र व राज्यशासनाचे क्रीडाविषयक पुरस्कार, क्रीडाविषयक नियम, क्रीडा स्पर्धांमधील विविध बाबी व उदभवणारी परिस्थिती
- ८) **बुद्धिमत्ता चाचणी** - अंकगणित, बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार, सरासरी, दशांश अपूर्णांक व बुद्ध्यांक मापन

(३) सामाजिक न्याय व विशेष सहाय विभागातील

समाजकल्याण आयुक्तालयातील अधिकारी भरती अभ्यासक्रम

- १) सहायक आयुक्त, समाजकल्याण व तत्सम, गट-अ
- २) समाजकल्याण अधिकारी, गट-ब
- ३) गृहप्रमुख, गट-ब

चाळणी परीक्षा प्रश्नपत्रिका

(१) समाजकल्याण -

- १) समाजकार्य - इतिहास व तत्त्वज्ञान, समाजशास्त्र व अर्थशास्त्र
- २) मानवी अभिवृद्धी व व्यक्तिमत्व विकास - व्यक्तिमत्व व सामाजिकरण
- ३) भारतीय सामाजिक समस्या व उपाययोजना - कारणे, वंचितांच्या (स्त्रिया, मुले, युवक, वयोवृद्ध, दिव्यांग, कुटुंब) समस्या व सामाजिक कायदे
- ४) समाजकल्याण प्रशासन - राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील धोरणे, शासकीय व अशासकीय संघटनांचे कार्यक्रम व सेवा.
- ५) सामाजिक सुरक्षा कायदे - (पीसीआर, पीओए, बालकामगार)
- ६) सामाजिक कार्यकर्त्यांची भूमिका व स्वयंसेवी संस्थांचे योगदान व हस्तक्षेप

(२) सामान्य अध्ययन -

- ७) इतिहास
- ८) भूगोल, लोकसमुदाय व पर्यावरण
- ९) राज्यव्यवस्था, शासन, राजनीती व स्थानिक प्रशासन
- १०) अर्थव्यवस्था
- ११) विज्ञान
- १२) चालू घडामोडी

(३) गृहप्रमुख पद -

- १३) अध्यापन अभियोग्यता
- १४) संशोधन अभियोग्यता
- १५) वाचन आकलन, आधारसामग्री अर्थउकल
- १६) संप्रेषण, माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान
- १७) उच्च शिक्षण पद्धती
- १८) गृहविज्ञान - पोषक आहार, उपचारशास्त्रीय अन्न
- १९) प्रशासकीय नियम व सुविधा- वसतिगृहांचे उद्देश, प्रशासकीय जबाबदारी, आर्थिक बाबी, सोयीसुविधा पुरवठा, पर्यवेक्षण, पालकत्व, शिस्तपालन
- २०) मानसिक, बौद्धिक, व्यक्तिमत्व व कौशल्य विकासातील भूमिका, नवीन उपक्रम

(४) बुद्धिमापन विषयक प्रश्न -

परीक्षाभिमुख तयारीसाठी अभ्यासघटकांचे वर्गीकरण

* सुधारित अभ्यासक्रमातील घटक आणि उपघटकांची मागील २६ परीक्षातील प्रश्नांशी सांगड घातल्यास चाळणी परीक्षेची तयारी करताना त्याचे आपणास पुढील विभाग करता येतात. आपणास जी परीक्षा द्यावयाची आहे त्याशी संबंधित घटक आणि उपघटकांचा परीक्षाभिमुख अभ्यास करणे सोपे जावे या हेतूने सदर वर्गीकरण निश्चितच उपयुक्त आणि मार्गदर्शक ठरू शकते -

- १) इतिहास - भारतीय स्वातंत्र्य लढा व आधुनिक भारताचा इतिहास महाराष्ट्रासह
- २) भूगोल - महाराष्ट्र, भारत व जगाचा भूगोल महाराष्ट्राच्या भारांशासह
- ३) राजकीय व्यवस्था - राज्यशास्त्र व प्रशासन, संविधान, राजकीय प्रणाली, पंचायत राज
- ४) भारतीय अर्थव्यवस्था
- ५) सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान
- ६) राज्य, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय महत्त्वाच्या चालू घडामोडी
- ७) लोकसमुदाय व पर्यावरण
- ८) बुद्धिमत्ता चाचणी व गणित
- ९) मराठी - सर्वसामान्य शब्दसंग्रह, वाक्यरचना, व्याकरण, म्हणी व वाकप्रचार, उतान्यावरील प्रश्नांची उत्तरे
- १०) इंग्रजी - Vocabulary, Sentence structure, Grammar, Idioms and phrases, Comprehension

- ११) समाजकार्य व सामाजिक कार्यकर्त्यांची भूमिका
- १२) मानवी अभिवृद्धी व व्यक्तिमत्त्व विकास - मानव विकास, व्यक्तिमत्त्व व सामाजीकरण
- १३) बालकांचा शारीरिक, मानसिक व बौद्धिक विकास
- १४) भारतीय सामाजिक समस्या व उपाययोजना
- १५) महिला व बालविकास विभागाच्या योजना
- १६) एकात्मिक बालविकास आयुक्तालयाच्या योजना
- १७) समाजकल्याण प्रशासन - गृहप्रमुखाची प्रशासकीय जबाबदारी, अधिकार व कार्ये
- १८) शासनाशी संबंधित निवडक संस्था व आयोग - केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग, राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग, राज्य महिला आयोग, महिला आर्थिक विकास महामंडळ
- १९) शासनाशी संबंधित निवडक कायदे - पेपर १ व २ मधील कायदे, प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश, महिला व बालविकास विभागाद्वारे अंमलबजावणी होणारे कायदे, सामाजिक सुरक्षा कायदे, महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८
- २०) गृहविज्ञान - पोषक आहार, उपचारशास्त्रीय अन्न

- २१) अध्यापन अभियोग्यता
- २२) क्रीडाविज्ञान आणि शारीरिक शिक्षण
- २३) उच्च शिक्षण पद्धती
- २४) माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान
- २५) संप्रेषण
- २६) संशोधन अभियोग्यता
- २७) आधारसामग्री अर्थउकल

- * महत्त्वाची सूचना : वरील नमूद सर्वच्या सर्व घटक आणि उपघटकांची तयारी करणे अनिवार्य नसून आपण जी चाळणी परीक्षा देत असाल त्यास संबंधित व पूरक असणाऱ्या निवडक घटकांचाच अभ्यास करावा.

महत्त्वाचे मुद्दे

- (१) इतिहास – भारतीय स्वातंत्र्य लढा व आधुनिक भारताचा इतिहास महाराष्ट्रासह
- १) युरोपियन आणि अँग्लो – ब्रिटिश युद्धे
  - २) ब्रिटिश प्रशासन – गव्हर्नर जनरल्स आणि व्हाईसरॉयांची भूमिका
  - ३) ब्रिटिश राजवटीतील घटनात्मक सुधारणा, कायदे, आयोग व समित्या
  - ४) सामाजिक धार्मिक सुधारणा, शिक्षण आणि प्रेस
  - ५) ब्रिटिश राजवटीचा आर्थिक परिणाम
  - ६) राष्ट्रवाद आणि राजकीय संघटनांचा उदय
  - ७) क्रांतिकारक संघटना व राष्ट्रवाद
  - ८) काँग्रेस पक्ष – संस्थापक, अधिवेशने, ठराव, स्वातंत्र्य चळवळी- स्वदेशी, असहयोग, सविनय कायदेभंग, भारत छोडो
  - ९) शेतकरी आंदोलन आणि कृषी सुधारणा, कामगार चळवळी आणि कामगार संघटना
  - १०) स्वातंत्र्य आणि संबंधित समस्या, संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ व स्वातंत्र्योत्तर भारत
- (२) भूगोल – महाराष्ट्र, भारत व जगाचा भूगोल महाराष्ट्राच्या भारांशासह
- १) सूर्यमाला आणि पृथ्वी-अक्षांश आणि रेखांश, भूकंप आणि ज्वालामुखी, खडक
  - २) जागतिक विभाग – भौगोलिक वैशिष्ट्ये, हवामान – वातावरण, वारे आणि महासागर प्रवाह
  - ३) जगाचा सामाजिक भूगोल – लोकसंख्या, भाषा, वंश, भौगोलिक राजकारण, जागतिक स्थाने आणि सीमा
  - ४) जगाचा आर्थिक भूगोल – खनिजे आणि ऊर्जा साधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, वने आणि पर्यावरण, कृषी
  - ५) भारताचा भौतिक भूगोल-हिमालय, पर्वत, पठार, वाळवंट क्षेत्र, किनारी भाग, बेटे, नद्या, हवामान व पर्जन्यमान
  - ६) भारताचा सामाजिक व राजकीय भूगोल – लोकसंख्या, भाषा, जमाती, स्थाने आणि सीमा, भौगोलिक राजकारण
  - ७) भारताचा आर्थिक भूगोल – कृषी, वनस्पती, वने, खनिजे, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार
  - ८) महाराष्ट्राचा भौतिक भूगोल – सह्याद्री आणि त्याच्या पर्वतरांगा, नद्या आणि धरणे, खडक, माती, पीके, वने व वनस्पती
  - ९) महाराष्ट्राचा सामाजिक व राजकीय भूगोल – लोकसंख्या, स्थलांतर, जमाती, जिल्ह्यांची निर्मिती व सीमारेषा
  - १०) महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल – कृषी, वनस्पती, खनिजे, ऊर्जा संसाधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार
- (३) राजकीय व्यवस्था – भारत व महाराष्ट्र – राज्यशास्त्र व प्रशासन, संविधान, राजकीय प्रणाली, पंचायत राज
- १) संविधान
  - २) राजकीय प्रणाली
  - ३) राज्यशास्त्र व प्रशासन
  - ४) पंचायत राज
  - ५) माहिती अधिकार कायदा
- १) संविधान सभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे, प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, कलमे
  - २) मूलभूत हक्क/एफआर, डीपी, एफडी, घटना दुरुस्त्या, आयोग आणि मंडळे
  - ३) केंद्र-राज्य संबंध, न्यायपालिका
  - ४) संसद, राज्य विधीमंडळ, राजकीय पक्ष व निवडणुका
  - ५) केंद्रीय प्रशासकीय यंत्रणा – कार्यकारी, विधिमंडळ

- ६) राज्य सरकार आणि प्रशासन - कार्यकारी, विधिमंडळ
- ७) स्थानिक स्वराज्य संस्थांची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती, जिल्हा प्रशासन
- ८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास
- ९) माहिती अधिकार कायदा - उत्क्रांती, उद्देश, महत्वाची कलमे, दुरुस्त्या व परिशिष्टे
- १०) माहिती अधिकार कायदा - अंमलबजावणी यंत्रणा, राज्य व केंद्रीय माहिती आयोग, आयुक्त, अधिकारी, अपील

(४) भारतीय अर्थव्यवस्था - पुढील बाबीशी निगडित मुद्दे - नियोजन, संसाधनांचे एकत्रीकरण, वृद्धी व विकास, रोजगार, सर्वसमावेशक वाढ व त्यापासून निर्माण होणारे प्रश्न

- १) नियोजन
- २) संसाधनांचे एकत्रीकरण
- ३) वृद्धी व विकास
- ४) रोजगार
- ५) सर्वसमावेशक वाढ व त्यापासून निर्माण होणारे प्रश्न

- १) नियोजन यंत्रणा, नीती आयोग, जिल्हा नियोजन समिती
- २) राष्ट्रीय उत्पन्न - जीव्हीए, जीडीपी, अर्थसंकल्प, सार्वजनिक खर्च, आर्थिक आणि वित्तीय धोरणे - कर महसूल
- ३) कृषी - ग्रामीण विकास आणि सहकार क्षेत्र
- ४) उद्योग - पायाभूत सुविधा आणि सेवा क्षेत्र, विदेशी व्यापार, बँकिंग
- ५) वाढ आणि विकास - क्षेत्रीय वाढ, एसडीजी, पंचवार्षिक योजना व विकास कार्यक्रम
- ६) विकास कार्यक्रम - महिला, मुले, ज्येष्ठ नागरिक यांच्या संदर्भात
- ७) रोजगार निर्मिती कार्यक्रम, बेकारी - कारणे, स्वरूप, प्रकार, रोजगार निर्मिती कार्यक्रम
- ८) गरिबी - संकल्पना, गरिबीचे मोजमाप, दारिद्र्य निर्मूलन कार्यक्रम
- ९) विविध वंचित गटांच्या संदर्भात सर्वसमावेशकता
- १०) शिक्षण, आरोग्य, सामाजिक सुरक्षा क्षेत्रातील वाढ - विविध घटकासाठी सवलती व अनुदाने

(५) सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान

- १) भौतिकशास्त्र (फिजिक्स)
- २) रसायनशास्त्र (केमिस्ट्री)
- ३) प्राणिशास्त्र (झूलॉजी)
- ४) वनस्पतिशास्त्र (बॉटनी)
- ५) आरोग्यशास्त्र (हायजीन)

- १) गतीशास्त्र, उष्णता, लहरी - प्रकाश, ध्वनी, विद्युतचुंबकीय लहरी
- २) विद्युतशास्त्र, चुंबकत्व, अणुविज्ञान, खगोलशास्त्र आणि अंतराळ विज्ञान
- ३) आवर्त सारणी - धातू आणि अधातू, रासायनिक अभिक्रिया - आम्ल, क्षार, संयुगे
- ४) सेंद्रिय रसायनशास्त्र - हायड्रोकार्बन्स, कीटकनाशके, इंधन, वायू, खते
- ५) पेशीविज्ञान व चयापचयन, प्राण्यांचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, प्राणी शरीरविज्ञान
- ६) उपयुक्त आणि हानीकारक प्राणी - पशुपालन, दुग्धव्यवसाय, कुक्कुटपालन
- ७) वनस्पतींचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, कृषीविज्ञान व वनशास्त्र
- ८) उपयुक्त आणि हानीकारक वनस्पती - फलोत्पादन आणि फुलशेती
- ९) मानवी शरीर प्रणाली - चेतासंस्था, रक्ताभिसरण, पचन व उत्सर्जन संस्था, स्नायू व अस्थि,
- १०) आरोग्य आणि रोग - रोगप्रसार व कारक घटक, रोगनिदान, उपचार आणि कार्यक्रम, अन्न आणि पोषण

- (६) राज्य,राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय महत्त्वाच्या चालू घडामोडी -
- १) जागतिक राजकीय घटना - संघटना, आंतरराष्ट्रीय संबंध, मानवी हक्क विषयक घटना, संरक्षणविषयक घटना, जागतिक स्तरावरील आर्थिक घडामोडी
  - २) राष्ट्रीय राजकीय घटना - निवडणुका, प्रशासन, न्यायालयीन निकाल, आयोग, कायदे व घटनादुरुस्त्या, आंदोलने
  - ३) आर्थिक व वित्तीय घटना अर्थसंकल्प व सार्वजनिक वित्त, बँकिंग व वित्त, कृषी व ग्रामीण विकास, दारिद्र्य व बेकारी, विदेश व्यापार,
  - ४) वैज्ञानिक घटना - ऊर्जा तंत्रज्ञान व आण्विक प्रकल्प,आयसीटी, अवकाशविज्ञान, वैज्ञानिक संस्था व संशोधक, जैवतंत्रज्ञान, रोगविज्ञान
  - ५) सामाजिक व शैक्षणिक घटना - सामाजिक सुरक्षेचे उपक्रम व पुढाकार, शैक्षणिक व आरोग्य क्षेत्रातील घटना, रोजगार निर्मिती व कौशल्य विकास
  - ६) भौगोलिक व पर्यावरणविषयक घटना - प्रकाशझोतातील स्थळे, राजकीय भूगोल, पर्यावरण परिषदा, संवर्धन, कायदे, आपत्तीव्यवस्थापन
  - ७) नेमणुका, नियुक्ती व प्रकाशझोतातील व्यक्ती
  - ८) पारितोषिक, पुरस्कार व बहुमान
  - ९) सांस्कृतिक व साहित्यिक घटना - संगीत व नृत्य, चित्रपट, यात्रा, संस्था व स्मारके, साहित्यिक घटना
  - १०) क्रीडा क्षेत्राविषयक घटना व सामान्यज्ञान - महत्त्वाचे दिवस व वर्ष, सर्वप्रथम, सर्वात मोठे/छोटे, घटनाक्रम
- (७) लोकसमुदाय व पर्यावरण - लोकसमुदाय आणि पर्यावरण आंतरक्रिया, प्रदूषणाचे स्रोत, प्रदूषणाचे घटक आणि त्यांचा मानवी जीवनावरील परिणाम, नैसर्गिक व ऊर्जा साधनसंपत्तीचे शोषण, नैसर्गिक आपत्ती आणि ती कमी करण्यासाठी उपाययोजना
- (८) बुद्धिमत्ता चाचणी - अंकगणित,बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार, सरासरी, दशांश अपूर्णांक व बुद्ध्यांक मापन
- १) संख्या आणि वर्णमालिका, सांकेतिक भाषा, साम्य, तुलना, वर्गीकरण
  - २) मशीन इनपुट आणि चिन्हे, गणितीय तर्क, परिच्छेदांवरून निष्कर्ष काढणे
  - ३) विधाने आणि युक्तिवाद, विधाने आणि गृहितके, विधाने आणि निष्कर्ष
  - ४) बैठक व मांडणी व्यवस्था, नातेसंबंध
  - ५) आकृत्यांवरील प्रश्न, घनावरील प्रश्न
  - ६) संख्याप्रणाली - लसावि, मसावि, वर्गमूळ आणि घनमूळ
  - ७) बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार, दशांश अपूर्णांक, सरासरी, संभाव्यता, टक्केवारी, गुणोत्तर आणि प्रमाण
  - ८) वेळ आणि अंतर,रेल्वे, बोट आणि जलप्रवाह, काळ आणि काम
  - ९) नफा आणि तोटा, विक्री आणि खरेदी, साधे आणि चक्रवाढ व्याज
  - १०) भूमिती - क्षेत्रफळ, घनफळ आणि परिमिती, घड्याळ, कॅलेंडर, वय, दिशानिर्देश, वेन आकृत्यांवरील समस्या
- (९) मराठी - सर्वसामान्य शब्दसंग्रह, वाक्यरचना, व्याकरण, म्हणी व वाक्यप्रचार यांचा अर्थ आणि उपयोग, उतान्यावरील प्रश्नांची उत्तरे
- (१०) इंग्रजी - Common Vocabulary, Sentence structure, Grammar, Use of Idioms and phrases & their meaning, Comprehension of passage

(११) समाजकार्य व सामाजिक कार्यकर्त्यांची भूमिका

- १) समाजकार्याचा इतिहास व तत्त्वज्ञान
- २) समाजशास्त्र व मानसशास्त्र
- ३) सामाजिक अर्थशास्त्र
- ४) सामाजिक समस्या ओळखण्यात व समुचित धोरणाचा विकास करण्यात समाज कार्यकर्त्यांची भूमिका
- ५) समाजकल्याणात स्वयंसेवी संस्थांचे योगदान व हस्तक्षेप

(१२) मानवी अभिवृद्धी व व्यक्तिमत्त्व विकास

* मानव विकास -

- १) व्यक्तीच्या एकूण आयुर्मानातील मानवी अभिवृद्धी व विकास
- २) मानव विकासाची तत्त्वे व सिद्धांत
- ३) मानव विकास हक्काचे यथार्थदर्शन
- ४) कुटुंबाच्या लोकसंख्याशास्त्रीय व सामाजिक परिस्थितीतील बदल
- ५) महिलांचा अभ्यास, कुटुंब कल्याण कार्यक्रम - सद्यःकालीन दृष्टिकोन

* व्यक्तिमत्त्व व सामाजिकीकरण-

- १) व्यक्तिमत्त्वाच्या उपपत्ती व सामाजिकीकरण यांचे अध्ययन
- २) सामाजिकीकरणाच्या पद्धती व गतिशीलता
- ३) विभिन्न संस्कृतीतील विविध कुटुंबांच्या संदर्भातील सामाजिकीकरण
- ४) विशेष गरजा असलेली बालके - मध्यस्थीसाठी / हस्तक्षेपासाठी / थांबविण्यासाठी कार्यक्रम
- ५) धोका असलेली बालके - बालकामगार, रस्त्यावरील मुले, बाल दुर्व्यवहार, दीर्घकाल आजारी असलेली बालके

(१३) बालकांचा शारीरिक, मानसिक व बौद्धिक विकास

- १) बाल विकास तत्त्वे व टप्पे आयुर्मान विकास
- २) मानव विकास व वर्तन यांचे सिद्धांत
- ३) मानसिक व बौद्धिक विकास - बुद्ध्यांक, भावनांक
- ४) आयक्यू व इक्यूची व्यक्तिमत्त्व व कौशल्य विकासातील भूमिका
- ५) बाल संगोपन
- ६) बाल्यावस्थापूर्व घ्यावयाची काळजी व विकास - नवीन दिसून येणारे कल, कार्यतंत्रे, संनियंत्रण व देखभाल
- ७) बाल्यावस्थेतील व पौंगडावस्थेतील विकासाच्या समस्या व अकार्यक्षमता मार्गदर्शन व समुपदेशन
- ८) प्रगत बाल अभ्यास पद्धती व बालकांच्या मूल्यमापनातील प्रगती

(१४) भारतीय सामाजिक समस्या व उपाययोजना

- १) भारतीय सामाजिक समस्यांची संकल्पना व कारक घटक यांचे विश्लेषण
- २) भारतातील वंचितांच्या (कुटुंबे, स्त्रिया, मुले, युवक, वयोवृद्ध, दिव्यांग, कुटुंब) समस्या व उपाययोजना
- ३) सामाजिक समस्यांच्या बाबतीतील हस्तक्षेप - सूक्ष्म व मोठ्या स्तरावरील शासनाचे व स्वयंसेवी प्रयत्न

(१५) महिला व बालविकास विभागाच्या योजना

- १) महिला धोरण २००१
- २) महिलांच्या सुरक्षिततेसाठी महाराष्ट्र शासनाच्या योजना - मनोधैर्य
- ३) लैंगिक समानता व महिला हक्कांचे बळकटीकरण - माझी कन्या भाग्यश्री योजना, सुकन्या योजना

- ४) **शैक्षणिक उपक्रम** – मुलगी वाचवा मुलगी शिकवा, किशोरी शक्ती योजना, राजीव गांधी किशोरी सबलीकरण योजना , सावित्रीबाई फुले कन्या कल्याण पारितोषिक योजना, सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती
- ५) **आरोग्यविषयक योजना** –जननी सुरक्षा अभियान, प्रजनन व बाल आरोग्य कार्यक्रम
- ६) **महिला आर्थिक सक्षमीकरण**– महिला प्रशिक्षण केंद्र अनुदान, महिलांना स्वयंरोजगार अनुदान, सुमतीबाई सुकळीकर उद्योगिनी महिला सक्षमीकरण योजना

(१६) एकात्मिक बालविकास आयुक्तालयाच्या योजना

- १) एकात्मिक बालविकास सेवा योजनेचे लाभार्थी
- २) आयसीडीएस योजनेची अंमलबजावणी करणारी यंत्रणा
- ३) पूरक पोषण आहार
- ४) लसीकरण– ३ वर्षापेक्षा कमी वयाची बालके, ३-६ वर्षाची बालके
- ५) आरोग्य तपासणी
- ६) संदर्भ आरोग्य सेवा
- ७) अनौपचारिक शालेयपूर्व शिक्षण
- ८) पोषण आणि आरोग्य शिक्षण
- ९) आरोग्य व स्वच्छता
- १०) गर्भवती व स्तनदामाता– टिटॅनसची लस, लोहयुक्त व जंतनाशक गोळ्या
- ११) वाढीवर देखरेख – हिमोग्लोबीन, बॉडीमास इंडेक्स तपासणी
- १२) जीवन कौशल्य – १५ ते ४५ वर्षांच्या महिला
- १३) व्यवसायिक प्रशिक्षण – ११ ते १८ वर्षांच्या किशोरी
- १४) कुपोषण मुक्तीसाठी ग्राम बाल विकास केंद्रे
- १५) बाल संगोपन योजना

(१७) समाजकल्याण प्रशासन

- १) सामाजिक न्याय खाते – रचना, विभाग, संचालनालये, आयुक्तालये
- २) राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील शासकीय व स्वयंसेवी संस्था – रचना, कार्ये, भूमिका व धोरणे
- ३) शासकीय व अशासकीय संघटनांचे कार्यक्रम व सेवा – कुटुंबे, स्त्रिया, युवक, वयोवृद्ध व मुले यांच्यासाठी
- ४) कुटुंबे, मुले, स्त्रिया, वयस्कर आणि विशेष गरजा असलेले लोक यांच्याबाबतीत समाज कार्याद्वारे हस्तक्षेप

* गृहप्रमुखाची प्रशासकीय जबाबदारी, अधिकार व कार्ये

- १) वसतिगृहांचे उद्देश, नियम व सुविधा पुरवठा
- २) गृहप्रमुखाची प्रशासकीय व आर्थिक जबाबदारी
- ३) पर्यवेक्षण, पालकत्व, शिस्तपालन

(१८) शासनाशी संबंधित निवडक संस्था व आयोग –

- १) केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग
- २) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग
- ३) राज्य महिला आयोग
- ४) महिला आर्थिक विकास महामंडळ

- * **केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग**
  - १) मानवी हक्क आयोगाची निर्मिती, स्वरूप, कायदेशीर आधार, उद्दिष्ट्ये
  - २) केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोगाची रचना - अध्यक्ष, सदस्य - निवड, नेमणुका, कालावधी, जबाबदाऱ्या
  - ३) आयोगाचे कामकाज - अधिकार, भूमिका, कार्ये, यंत्रणा व अधिकारी
  - ४) महाराष्ट्र मानवी हक्क आयोगाची महत्त्वाची कामगिरी व योगदान
  - ५) मानवी हक्क आयोगाशी संबंधित महत्त्वाच्या बाबी
- * **राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग**
  - १) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाची निर्मिती, स्वरूप, कायदेशीर आधार, उद्दिष्ट्ये
  - २) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाची रचना - अध्यक्ष, सदस्य - निवड, नेमणुका, कालावधी, जबाबदाऱ्या
  - ३) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाचे कामकाज - अधिकार, भूमिका, कार्ये, यंत्रणा व अधिकारी
  - ४) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाची महत्त्वाची कामगिरी व योगदान
  - ५) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाशी संबंधित महत्त्वाच्या बाबी
- * **राज्य महिला आयोग**
  - १) राज्य महिला आयोगाची निर्मिती, स्वरूप, कायदेशीर आधार, उद्दिष्ट्ये
  - २) राज्य महिला आयोगाची रचना - अध्यक्ष, सदस्य - निवड, नेमणुका, कालावधी, जबाबदाऱ्या
  - ३) राज्य महिला आयोगाचे कामकाज - अधिकार, भूमिका, कार्ये, यंत्रणा व अधिकारी
- * **महिला आर्थिक विकास महामंडळ**
  - १) महिला आर्थिक विकास महामंडळ - रचना, कार्ये, कामगिरी
  - २) महिला आर्थिक विकास महामंडळाच्या योजना व योगदान
- (१९) **शासनाशी संबंधित निवडक कायदे**
  - १) पेपर १ मधील महत्त्वाचे कायदे
  - २) महिला व बालविकास विभागाद्वारे अंमलबजावणी होणारे कायदे
  - ३) सामाजिक सुरक्षा कायदे
  - ४) महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८
  - ५) प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश - पेपर २ मधील महत्त्वाचे कायदे
- * **पेपर - १ मधील महत्त्वाचे कायदे**
  - १) माहितीचा अधिकार अधिनियम, २००५
  - २) महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम, २०१५ (सेवा हमी कायदा)
  - ३) शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या बदल्यांचे विनियमन व शासकीय कार्ये पार पाडताना होणाऱ्या विलंबास प्रतिबंध अधिनियम, २००५
  - ४) शासनाची विधीविषयक कामकाज चालविण्याची नियमावली, १९८४
- * **महिला व बालविकास विभागाद्वारे अंमलबजावणी होणारे कायदे**
  - १) अनैतिक व्यापार प्रतिबंध अधिनियम १९५६
  - २) हुंडा प्रतिबंध कायदा १९६१
  - ३) वैद्यकीय गर्भपात अधिनियम १९७१
  - ४) लिंग निदान प्रतिबंधक अधिनियम, गर्भधारणापूर्व व प्रसूतिपूर्व निदान तंत्र अधिनियम, १९९४
  - ५) कौटुंबिक हिंसाचार पासून महिलांचे संरक्षण अधिनियम कायदा २००५
  - ६) लैंगिक हिंसा प्रतिबंध - पॉस्को, शक्ती कायदा
  - ७) महिला कल्याणासाठीचे कायदे

* **सामाजिक सुरक्षा कायदे**

१) महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा (अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, विमुक्त जमाती, भटक्या जमाती/विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग यांचेकरिता आरक्षण) अधिनियम, २००१ (महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम क्र. ८/२००४)

* **महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८**

- १) बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) अधिनियमाचा उद्देश व गरज
- २) बालन्याय अधिनियमातील महत्त्वाची कलमे व तरतुदी, शिक्षेची तरतूद
- ३) बालन्याय अधिनियमाशी संबंधित यंत्रणा व अधिकारी
- ४) बालक हक्कांचा जाहीरनामा
- ५) बालकामगार मुक्ती अभियान

* **प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश – पेपर २ मधील महत्त्वाचे कायदे**

- १) महाराष्ट्र नागरी सेवा (सेवेच्या सर्वसाधारण शर्ती) नियम, १९८१
- २) महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९७९
- ३) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम, १९७९
- ४) महाराष्ट्र नागरी सेवा (पदग्रहण अवधी, स्वीयेतर सेवा, निलंबन काळातील प्रदाने) नियम, १९८१
- ५) महाराष्ट्र नागरी सेवा (रजा) नियम, १९८१
- ६) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वेतन) नियम, १९८१
- ७) महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्तिवेतन) नियम, १९८२
- ८) महाराष्ट्र नागरी सेवा (अंशराशीकरण) नियम, १९८४
- ९) मुंबई नागरी सेवा (प्रवासभत्ता) नियम, १९५९
- १०) विभागीय चौकशी नियम पुस्तिका

(२०) **गृहविज्ञान – पोषक आहार, उपचारशास्त्रीय अन्न**

- १) पोषक आहाराचे मूलघटक
- २) पोषक आहार विषयक जीव-रसायनशास्त्र
- ३) अन्नविषयक सूक्ष्मजीवशास्त्र
- ४) सार्वजनिक पोषक आहार
- ५) उपचारशास्त्रीय पोषक आहार

(२१) **अध्यापन अभियोग्यता**

- १) अध्यापनाचे स्वरूप, उद्दिष्टे, वैशिष्ट्ये, मूलभूत व आवश्यक बाबी
- २) अध्ययनकर्त्याची वैशिष्ट्ये
- ३) अध्यापनावर परिणाम करणारे घटक
- ४) अध्यापनाच्या पद्धती
- ५) अध्यापन साधने
- ६) मूल्यमापन पद्धती

(२२) क्रीडाविज्ञान आणि शारीरिक शिक्षण

- १) क्रीडाशास्त्र
- २) शारीरिक शिक्षण
- ३) क्रीडा मानसशास्त्र
- ४) क्रीडा प्रशिक्षण व मार्गदर्शन - प्रशिक्षण संस्था व क्रीडा विद्यापीठे
- ५) क्रीडा व्यवस्थापन - क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन, क्रीडा स्पर्धादरम्यान उदभवणारी परिस्थिती

(२३) उच्च शिक्षण पद्धती

- १) भारतातील उच्च शिक्षण व संशोधन संस्थांची संरचना
- २) औपचारिक व दूरशिक्षण
- ३) व्यावसायिक / तांत्रिक व सर्वसाधारण शिक्षण
- ४) मूल्य आधारित शिक्षण

(२४) माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान

- १) माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान - अर्थ, फायदे, तोटे व वापर
- २) सर्वसाधारण संक्षिप्त रूपे व परिभाषा
- ३) इंटरनेट व ई मेलचे मूलभूत आधार

(२५) संप्रेषण

- १) संप्रेषणाचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये, टप्पे
- २) संप्रेषणाचे प्रकार
- ३) अवरोधक आणि परिणामकारक वर्ग संप्रेषण

(२६) संशोधन अभियोग्यता

- १) संशोधनाचा अर्थ, वैशिष्ट्ये आणि प्रकार
- २) संशोधनाचे टप्पे
- ३) संशोधनाच्या पद्धती, संशोधनाचे नीतिशास्त्र
- ४) शोधनिबंध, लेख, कार्यसत्र, चर्चासत्र, परिषद व परिसंवाद
- ५) प्रबंध लेखन त्याची वैशिष्ट्ये आणि रूपरेखा

(२७) आधारसामग्री अर्थउकल

- १) आधारसामग्रीचे स्रोत, संपादन आणि अर्थउकल
- २) संख्यात्मक व गुणात्मक आधारसामग्री
- ३) आधारसामग्रीचे आलेखीय प्रतिरूपण व प्रतिचित्रण

तालुका क्रीडा अधिकारी, महिला बालविकास आयुक्तालय अधिकारी, समाजकल्याण अधिकारी
चाळणी परीक्षेसाठी उपयुक्त - मागील परीक्षातील प्रश्नसंग्रह

(३) राज्यव्यवस्था, शासन, राजनीती व स्थानिक प्रशासन

- १) संविधान सभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे, प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, कलमे
- २) मूलभूत हक्क/एफआर, डीपी, एफडी, घटना दुरुस्त्या, आयोग आणि मंडळे
- ३) केंद्र-राज्य संबंध, न्यायपालिका
- ४) संसद, राज्य विधीमंडळ, राजकीय पक्ष व निवडणुका
- ५) केंद्रीय प्रशासकीय यंत्रणा - कार्यकारी, विधिमंडळ
- ६) राज्य सरकार आणि प्रशासन - कार्यकारी, विधिमंडळ
- ७) स्थानिक स्वराज्य संस्थांची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती, जिल्हा प्रशासन
- ८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास
- ९) माहिती अधिकार कायदा - उत्क्रांती, उद्देश, महत्वाची कलमे, दुरुस्त्या व परिशिष्टे
- १०) माहिती अधिकार कायदा - अंमलबजावणी यंत्रणा, राज्य व केंद्रीय माहिती आयोग, आयुक्त, अधिकारी, अपील

तालुका क्रीडा अधिकारी/शिक्षण अधिकारी/अधीक्षक परीक्षा (२०००-१७)

- १) तालुका क्रीडा अधिकारी परीक्षा, ६ ऑगस्ट २०००
- २) शालेय अधीक्षक, सामान्य प्रशासन चाळणी परीक्षा, १३ ऑक्टोबर २००२
- ३) शिक्षण अधिकारी १८ जानेवारी, २००४
- ४) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ८ फेब्रुवारी २००९
- ५) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, १७ जुलै २०११
- ६) शालेय अधीक्षक, सामान्य प्रशासन चाळणी परीक्षा, १३ ऑक्टोबर २०१३
- ७) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ३१ मार्च २०१४
- ८) उपशिक्षण अधिकारी व तत्सम पदे चाळणी परीक्षा, १३ ऑगस्ट २०१७
- ९) उपशिक्षण अधिकारी व तत्सम पदे चाळणी परीक्षा, १३ ऑगस्ट २०१७

१) संविधान सभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे, प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, कलमे

- १) खालीलपैकी कोणत्या दिवशी डॉ. राजेंद्र प्रसाद यांची संविधान सभेच्या अध्यक्षपदी निवड झाली?
  - १) २९ ऑगस्ट १९४६
  - २) ९ डिसेंबर १९४६
  - ३) ११ डिसेंबर १९४६
  - ४) १७ ऑक्टोबर १९४६
- २) धर्मनिरपेक्ष किंवा धर्मातीत राज्य ही संकल्पना कोणत्या घटनादुरुस्तीनुसार अमलात आणली गेली?
  - १) १९७६ ची ४२ वी घटनादुरुस्ती
  - २) १९७७ ची ४३ वी घटनादुरुस्ती
  - ३) १९७८ ची ४४ वी घटनादुरुस्ती
  - ४) १९८० ची ४५ वी घटनादुरुस्ती

- ३) भारतात मतदानाचा अधिकार मिळण्याकरिता वयोमर्यादा २१ वर्षांवरून १८ वर्षे कोणत्या घटनादुरुस्तीनुसार केली आहे ?
- १) ४२ वी घटनादुरुस्ती १९७६
२) ४४ वी घटनादुरुस्ती १९७८
३) ६१ वी घटनादुरुस्ती १९८९
४) ५६ वी घटनादुरुस्ती १९८७

- ४) योग्य जोड्या जुळवा.

कायदा	वर्ष
a) मोर्ले मिंटो सुधारणा	i) १९१९
b) मॉटॅग्यू चेल्म्सफोर्ड सुधारणा	ii) १९४७
c) भारतीय प्रशासन कायदा	iii) १९०९
d) भारतीय स्वातंत्र्याचा कायदा	iv) १९३५

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(i)	(ii)	(iv)	(iii)
2)	(iii)	(iv)	(ii)	(i)
3)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
4)	(ii)	(i)	(iv)	(iii)

- ५) संविधानाच्या कोणत्या अनुच्छेदानुसार 'आकस्मिकता निधी' प्रस्थापित करण्यात आला आहे ?
- १) २६६
२) २६७
३) २८०
४) २६९
- ६) भारतीय संविधानाच्या ..... कलमानुसार सर्वाना धार्मिक स्वतंत्रता आहे.
- १) २८ व्या
२) ४५ व्या
३) ३८ व्या
४) ४६ व्या
- ७) 'जन गण मन' या राष्ट्रगीताचे कवी कोण ?
- १) निर्मलचंद्र चटर्जी
२) रविंद्रनाथ टागोर
३) चित्तरंजन दास
४) सुभाषचंद्र बोस
- ८) घटना समितीचे अध्यक्ष कोण होते ?
- १) डॉ. बी. आर. आंबेडकर
२) डॉ. राजेंद्र प्रसाद
३) पं. जवाहरलाल नेहरू
४) सी. राजगोपालचारी
- ९) भारतीय राज्यघटनेची गुरुकिल्ली कोणती ?
- १) मार्गदर्शक तत्त्वे
२) सरनामा
३) कलमे
४) परिशिष्टे
- १०) राज्य घटनेतील १ ते ४ कलमांमध्ये काय सांगितले आहे ?
- १) मूलभूत हक्क
२) राज्य व केंद्रशासित प्रदेशांची यादी
३) नागरिकत्व
४) मार्गदर्शक तत्त्वे
- ११) भारताच्या विकासास गती देणारा पुढीलपैकी प्रमुख घटक कोणता आहे ?
- १) प्रादेशिकता
२) आर्थिक विषमता
३) जातीयता
४) धर्मनिरपेक्षता

- १२) भारत हे ..... राष्ट्र आहे.
१) साम्यवादी २) धर्मनिरपेक्ष ३) भांडवलवादी ४) द्विभाषिक
- १३) राज्यघटनेतील उद्देशपत्रिकेत (प्रस्तावनेत) 'लोकशाही', 'गणराज्य', 'धर्मनिरपेक्ष', 'सार्वभौम', 'समाजवादी' या संज्ञा आढळतात. त्या कोणत्या क्रमाने आढळतात?
१) समाजवादी, सार्वभौम, गणराज्य, लोकशाही, धर्मनिरपेक्ष.
२) सार्वभौम, समाजवादी, धर्मनिरपेक्ष, लोकशाही, गणराज्य.
३) गणराज्य, लोकशाही, धर्मनिरपेक्ष, सार्वभौम, समाजवादी.
४) सार्वभौम, धर्मनिरपेक्ष, समाजवादी, लोकशाही, गणराज्य.
- १४) आपल्या राज्यघटनेनुसार, भारत हे ..... आहे.
१) संघराज्य २) राज्यांचा संघ ३) अर्थ संघराज्यात्मक ४) एकात्म राज्य
- १५) खालीलपैकी कोणते भारतीय राज्यघटनेचे वैशिष्ट्य नाही?
१) लिखित राज्यघटना २) परिदृढ राज्यघटना
३) मोठी राज्यघटना ४) अंशतः ताठर व अंशतः लवचीक राज्यघटना

२) मूलभूत हक्क/एफआर, डीपी, एफडी, घटना दुरुस्त्या, आयोग आणि मंडळे

- १) भारतीय राज्यघटनेच्या कोणत्या भागात राज्याच्या धोरणाची मार्गदर्शक तत्त्वे समाविष्ट केलेली आहेत?
१) भाग - III २) भाग - IV ३) भाग - V ४) भाग - VI
- २) मार्गदर्शक तत्त्वांचा समावेश घटनेच्या खालील भागात करण्यात आला आहे.
१) भाग १ २) भाग २ ३) भाग ३ ४) भाग ४
- ३) भारतीय राज्यघटनेत मूलतः सात मूलभूत अधिकार होते. परंतु सध्या ..... आहेत.
१) तीन २) चार ३) पाच ४) सहा
- ४) मूलभूत हक्कामध्ये शिक्षणाचा हक्क कोणत्या कलमान्वये देण्यात आला आहे व कोणत्या हक्का अंतर्गत नमूद करण्यात आला आहे ?
१) कलम १४, समानतेचा हक्क २) कलम २१, सांस्कृतिक व शैक्षणिक हक्क
३) कलम २१ A, शिक्षणाचा हक्क ४) यापैकी नाही.
- ५) घटनेच्या कोणत्या कलमानुसार प्राथमिक शिक्षण सक्तीचे व मोफत करण्यात आले आहे ?
१) ३५ २) ४५ ३) ५५ ४) २१ अ
- ६) पुढीलपैकी कोणती जोडी बरोबर जुळते?
१) व्यक्तिस्वातंत्र्याचा हक्क - कलम २९ ते ३०
२) सांस्कृतिक व शैक्षणिक हक्क - कलम १९ ते २२
३) धार्मिक स्वातंत्र्याचा हक्क - कलम २५ ते २८
४) घटनात्मक उपाय योजनेचा हक्क - कलम २३ ते २४

- ७) घटनेच्या कोणत्या कलमानुसार सर्व प्रकारच्या अल्पसंख्याकांना स्वतःच्या शिक्षणसंस्था स्थापन करून त्या चालविण्याचा हक्क दिला आहे?
- १) १९ वे   २) ३० वे   ३) ४२ वे   ४) ४५ वे
- ८) कार्यकारी मंडळापासून न्यायमंडळाचे स्वातंत्र्य, हे राज्याच्या धोरणाचे मार्गदर्शक तत्त्व भारतीय राज्यघटनेच्या कलमात स्पष्ट केलेले आहे?
- १) कलम ४४   २) कलम ४०   ३) कलम ५०   ४) कलम ३६
- ९) 'कामाचा हक्क' ..... यात स्पष्ट केले आहे.
- १) राज्याची मूलभूत तत्त्वे   २) नागरिकांचे मूलभूत हक्क
३) आदर्श राज्य स्वरूपाची मार्गदर्शक तत्त्वे   ४) जिल्हा न्यायालयाची अधिकार क्षेत्रे
- १०) एखाद्या व्यक्तीला बेकायदा डांबून ठेवल्यास, त्या व्यक्तीचा अर्ज विचारात घेऊन डांबणाऱ्याला न्यायालयासमोर हजर करण्यासाठी दिलेला आदेश म्हणजे .....
- १) प्रतिरोध   २) परमादेश   ३) बंदी प्रत्यक्षीकरण   ४) अधिकार पृच्छा
- ११) लोकशाहीतील विद्यार्थ्यांच्या शिस्तीची कल्पना अशी आहे की, -
- १) विद्यार्थ्यांस त्याच्या कोणत्याही वर्तनाबद्दल शिक्षा नसावी
२) विद्यार्थ्यांस शिस्तभंगाबद्दल कारवाई करावी
३) विद्यार्थ्यांकडून अध्ययनास अनुकूल वातावरण ठेवले जावे
४) विद्यार्थ्यांच्या गैरशिस्त वर्तनाकडे दुर्लक्ष करावे
- १२) ९७ (सत्याण्णवी) घटना दुरुस्ती कोणत्या क्षेत्राशी संबंधित आहे ?
- १) आरोग्य   २) सहकार   ३) शिक्षण   ४) प्रदूषण
- १३) भारतीय संविधानाच्या कोणत्या भागात समान नागरी कायद्याची तरतूद आहे?
- १) मूलभूत हक्क   २) मूलभूत कर्तव्ये   ३) मार्गदर्शन तत्त्वे   ४) पहिले परिशिष्ट
- १४) भारतीय राज्यघटनेतील कलम ४४ हे कशाशी संबंधित आहे?
- १) पंचायत राज संस्था   २) पदव्यांची समाप्ती
३) अल्पसंख्याकांच्या हिताचे रक्षण   ४) नागरिकांसाठी समान नागरी कायदा
- १५) संघराज्य आणि राज्य याकरिता लोकसेवा आयोग नियुक्त करण्यासंदर्भात खालील कोणते विधान अयोग्य आहे ?
- १) दोन किंवा अधिक राज्यांनी ठराव केल्यास त्या राज्यांच्या कामासाठी एक संयुक्त लोकसेवा आयोग नियुक्त करता येतो.
२) राज्याच्या कामासाठी संघराज्य लोकसेवा आयोगास विनंती करता येत नाही.
३) राज्य लोकसेवा आयोग व संघ लोकसेवा आयोगाच्या अध्यक्षीय नियुक्ती राष्ट्रपती करतील.
४) संघराज्याकरिता एक लोकसेवा आयोग असेल.

१६) खालील विधानांचा विचार करा :

- राज्यघटनेत मूलभूत कर्तव्यांचा समावेश ४२ व्या घटना दुरुस्तीने करण्यात आला.
- मूलभूत कर्तव्ये दहा आहेत.
- मूलभूत कर्तव्यांचा समावेश राज्यघटनेतील विभाग VI - A मध्ये केला आहे, तो नवा विभाग आहे.
- मूलभूत कर्तव्ये कलम 51 - A मध्ये नमूद आहेत.

बरोबर असलेल्या विधानांची निवड करा :

- केवळ (a) बरोबर आहे.
- (a) आणि (b) बरोबर आहेत.
- (a), (b) आणि (c) बरोबर आहेत.
- सर्व बरोबर आहेत.

१७) भारतात वित्त आयोगाविषयी अचूक विधाने ओळखा.

- वित्त आयोगाची स्थापना घटनाबाह्य आहे.
- वित्त आयोगाचा कार्यकाळ ५ वर्षांचा असतो.
- वित्त आयोगाच्या अध्यक्षांची नेमणूक पंतप्रधान करतात.
- १४ व्या वित्त आयोगाचे अध्यक्ष डॉ. वाय. व्ही. रेड्डी हे आहेत.

पर्यायी उत्तरे :

- (अ) आणि (ब) फक्त
- (अ), (ब) आणि (क)
- (ब) आणि (ड)
- (अ) आणि (क) फक्त

३) केंद्र-राज्य संबंध, न्यायपालिका

केंद्र-राज्य संबंध

- जम्मू-काश्मीर या घटक राज्याचा विशिष्ट दर्जा घटनेच्या खालीलपैकी कोणत्या कलमानुसार मिळालेला आहे?
१) कलम ३७०   २) कलम ३७१   ३) कलम ३७२   ४) कलम ३७३
- राज्य पुनर्रचना आयोगाचे अध्यक्ष ..... होते.
१) फाजल अली   २) पंडित हृदयनाथ कुंझरू   ३) के. एस. पणीकर   ४) हरिभाऊ पाटसकर
- वाझीर कमिशन हे कोणत्या राज्याच्या संबंधी आहे ?
१) बिहार   २) महाराष्ट्र   ३) उत्तर प्रदेश   ४) जम्मू आणि काश्मीर
- मध्यप्रदेशापासून ..... या नवीन राज्याची निमिती झाली.
१) झारखंड   २) छत्तीसगड   ३) उत्तरांचल   ४) मणिपूर
- भारतात राज्यांची पुनर्रचना खालील आधारावरून करण्यात आली -
१) लोकसंख्या   २) भाषा   ३) प्रशासकीय सोयी   ४) धर्म

६) खालील विधानांचा विचार करा. (A आणि R)

विधान (A) : विधी विषयक संबंधाबाबत केंद्र सरकारचे स्थान घटक राज्यांपेक्षा श्रेष्ठ आहे.

विधान (R) : सामायिक सूचीत किंवा राज्य सूचीत न सांगितलेल्या कोणत्याही बाबीसंबंधी कायदा करण्याचा संपूर्ण अधिकार संसदेला आहे.

पुढील पर्यायामधून तुमच्या उत्तराची निवड करा:

१) (A) आणि (R) दोन्ही सत्य आहेत, परंतु (R) हे (A) चे बरोबर कारण नाही.

२) (A) आणि (R) दोन्ही सत्य असून (R) हे (A) चे बरोबर कारण आहे.

३) (A) खोटे, परंतु (R) सत्य आहे.

४) (A) सत्य आहे, परंतु (R) खोटे आहे.

न्यायपालिका

१) कोणत्या दिवशी फेडरल कोर्ट ऑफ इंडियाच्या जागी सर्वोच्च न्यायालयाची स्थापना करण्यात आली ?

१) १५ ऑगस्ट १९४७   २) २६ जानेवारी १९५०   ३) १४ जानेवारी १९३५   ४) २६ नोव्हेंबर १९४९

२) लोक न्यायालयाला ..... म्हणतात.

१) जनता दरबार   २) लोक अदालत   ३) दिवानी न्यायालय   ४) फौजदारी न्यायालय

३) महाराष्ट्राचे उच्च न्यायालय मुंबई येथे आहे, तर नागपूर, औरंगाबाद येथे त्यांचे काय आहे ?

१) कनिष्ठ न्यायालय   २) वरिष्ठ न्यायालय   ३) खंडपीठे   ४) यापैकी कोणतेही नाही.

४) उच्च न्यायालयातील न्यायाधीशांना कोणासमोर शपथ घ्यावी लागते ?

१) मुख्यमंत्री   २) राष्ट्रपती   ३) राज्यपाल   ४) सरन्यायाधीश

५) भारतातील न्यायालयाच्या स्वातंत्र्याविषयीच्या खालील विधानांचा विचार करा :

a) न्यायालय कार्यकारिणी आणि विधिमंडळापासून विभक्त असते.

b) न्यायाधीशांची नियुक्ती भारताचे राष्ट्रपती करतात.

c) राज्यघटनेने न्यायाधीशांकरिता विशिष्ट आणि उच्च पात्रता निर्धारित केली आहे.

d) त्यांचा कार्यकाल दीर्घ असून त्यांना उच्च वेतन दिले जाते.

बरोबरच्या विधानांच्या संचाची निवड करा :

१) केवळ (a) बरोबर आहे.

२) (a) आणि (b) बरोबर आहेत.

३) (a), (b) आणि (c) बरोबर आहेत

४) सर्व बरोबर आहेत.

६) राष्ट्रीय विधी सेवा प्राधिकरण (NALSA) बाबत खालीलपैकी कोणते विधान/ने बरोबर आहे/आहेत ?

अ) त्याचे गठन (स्थापना) विधी सेवा प्राधिकरण कायदा - १९८७ अन्वये झाले आहे.

ब) ते समाजातील दुर्बल घटकांना विधी सेवा पुरविते.

क) सर्वोच्च न्यायालयाचे सेवा ज्येष्ठ न्यायाधीश हे त्याचे मुख्य आश्रयदाते म्हणून कार्यरत असतात.

पर्यायी उत्तरे :

१) फक्त अ

२) अ आणि ब

३) ब आणि क

४) वरीलपैकी एकही नाही

- ७) भारतात जनहित याचिकेची सुरुवात ..... झाली.
१) घटना दुरुस्तीद्वारे
२) न्यायालयीन पुढाकाराने
३) राजकीय पक्षांमार्फत
४) संसदेच्या कायद्याने

- ८) केंद्रीय दक्षता आयोगाबाबत योग्य विधाने ओळखा.
अ) केंद्रीय दक्षता आयोगाची स्थापना राज्यघटनेच्या नियमानुसार करण्यात आली.
ब) केंद्रीय दक्षता आयोगाच्या स्थापनेसाठी संतनाम समितीची स्थापना करण्यात आली.
क) केंद्रीय दक्षता आयोगाची स्थापना १९६४ मध्ये झाली.
ड) या आयोगाच्या अध्यक्षी नेमणूक पंतप्रधान करतात.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (अ), (ब) आणि (क) फक्त
२) (ब) आणि (क) फक्त
३) (ब), (क) आणि (ड) फक्त
४) वरील सर्व

- ९) लोकायुक्ताबाबत योग्य विधाने ओळखा.
अ) लोकायुक्त पदाची निर्मिती करणारे पहिले राज्य महाराष्ट्र होय.
ब) महाराष्ट्राने १९७१ मध्ये हे पद संमत केले.
क) लोकायुक्तांची नेमणूक राज्यपाल करतात.
ड) त्यांचा कार्यकाळ ५ वर्षे असतो.

पर्यायी उत्तरे :

- १) (अ) आणि (ब) फक्त
२) (अ) आणि (क) फक्त
३) (ब) आणि (ड) फक्त
४) वरील सर्व

४) संसद, राज्य विधीमंडळ, राजकीय पक्ष व निवडणुका

संसद

- १) खालीलपैकी कोणत्या समित्या संसदीय समित्या आहेत ?
अ) नियम समिती
ब) अंदाज समिती
क) सभासदांच्या अनुपस्थितीबाबत समिती
ड) नियोजन समिती

पर्यायी उत्तरे :

- १) (अ) व (ब) फक्त
२) (अ), (ब), (क)
३) (क), (ड)
४) (अ), (ब), (ड)

राज्य विधीमंडळ

- १) विधानसभेच्या सभासदांची कमाल संख्या किती असते ?
१) ५००
२) १०
३) ४०
४) २५०
- २) राज्य विधानसभेचे अधिवेशन वर्षातून किती वेळा बोलावणे आवश्यक असते :
१) चार वेळा
२) पाच वेळा
३) दोन वेळा
४) तीन वेळा

- ३) विधानमंडळाच्या पंचायत राज समितीची रचना कशी असते ?
- १) विधानसभा सदस्य ५, विधानपरिषद सदस्य १५ व इतर ५ सदस्य
  - २) विधानसभा सदस्य १५, विधानपरिषद सदस्य ५ व इतर ५ सदस्य
  - ३) विधानपरिषद सदस्य ५, विधानसभा २० सदस्य
  - ४) विधानपरिषद सदस्य १०, विधानसभा १५ सदस्य
- ४) महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालयाकडून विधानसभा/विधानपरिषद तारांकित प्रश्नाबाबत प्रशासकीय विभागांना किती पूर्ण दिवस अगोदर सूचना देण्यात येते ?
- १) १० पेक्षा कमी नाहीत इतके
  - २) ४५ पेक्षा कमी नाहीत इतके
  - ३) ३० पेक्षा कमी नाहीत इतके
  - ४) वरीलपैकी एकही बरोबर नाही
- ५) कोणत्या राज्यात राज्य विधिमंडळाचे द्विगृही सभागृह नाही ?
- १) आसाम
  - २) बिहार
  - ३) कर्नाटक
  - ४) महाराष्ट्र
- ६) राज्याचे अंदाजपत्रक कोणत्या सभागृहात मांडले जाते ?
- १) मंत्रिमंडळ
  - २) विधानसभा
  - ३) विधानपरिषद
  - ४) लोकसभा
- ७) महाराष्ट्रातील विधान परिषदेबद्दल अचूक विधाने ओळखा.
- अ) भारतीय राज्यघटनेच्या कलम १६९ नुसार महाराष्ट्र विधान परिषद स्थापन करण्यात आली.
- ब) महाराष्ट्रात विधान परिषदेत २८८ सदस्य आहेत.
- क) विधान परिषदेचे पहिले सभापती वि. स. पागे हे होते.
- ड) सध्याचे विधानपरिषदेचे सभापती शिवाजीराव देशमुख हे आहेत.
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) (अ) व (ब) फक्त
  - २) (ब) व (क) फक्त
  - ३) (ब), (क) व (ड)
  - ४) (अ), (क) व (ड)

राजकीय पक्ष व निवडणुका

- १) जगामध्ये कोणकोणत्या देशांनी 'सक्तीचे मतदान' स्वीकारले आहे ?
- अ) ऑस्ट्रेलिया
  - ब) बेल्जियम
  - क) अर्जेन्टिना
  - ड) दक्षिण कोरिया
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) फक्त (ब), (क), (ड)
  - २) फक्त (क), (ड), (अ)
  - ३) फक्त (ड), (अ), (ब)
  - ४) फक्त (अ), (ब), (क)
- २) निवडणुकीमध्ये (NOTA - None of the above) 'वरीलपैकी एकही नाही' हा पर्याय कोणकोणत्या देशांमध्ये उपलब्ध आहे ?
- अ) कोलंबिया
  - ब) युक्रेन
  - क) ब्रिटेन
  - ड) नेदरलॅण्ड
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) फक्त (अ), (ब), (क)
  - २) फक्त (ब), (क), (ड)
  - ३) फक्त (क), (ड), (अ)
  - ४) फक्त (ड), (अ), (ब)

- ३) कोणताही पक्ष राजकीय आहे किंवा कसे यावरील अंतिम निर्णय कोणाचा असेल ?
१) शासन
२) नियुक्ती प्राधिकारी
३) शिस्तभंगाविषयक प्राधिकारी
४) यापैकी नाही

५) केंद्रीय प्रशासकीय यंत्रणा – कार्यकारी

- १) नेमणुकीच्यावेळी मंत्री संसदेचा सदस्य नसेल, तर त्याला ते सदस्यत्व ..... महिन्यांच्या कालावधीत प्राप्त करावे लागते.
१) तीन
२) चार
३) सहा
४) बारा
- २) आपल्या पाच वर्षांच्या शासनकाळात तीन पंतप्रधान पंडित नेहरू, लाल बहादूर शास्त्री व इंदिरा गांधी यांच्या सोबत राष्ट्रपती म्हणून काम केले ?
१) डॉ. राजेंद्र प्रसाद
२) डॉ. राधाकृष्णन
३) व्ही. व्ही. गिरी
४) डॉ. झाकीर हुसेन
- ३) केंद्रीय मंत्रिमंडळ संयुक्तरित्या ..... यांना जबाबदार असते.
१) लोकसभा
२) राज्यसभा
३) विधानसभा
४) वरील सर्व
- ४) पंतप्रधानांच्या शिफारशीनुसार मंत्रिमंडळांची नेमणूक कोण करतो ?
१) राष्ट्रपती
२) राज्यपाल
३) उपराष्ट्रपती
४) लोकसभा सभापती
- ५) खालीलपैकी कोणती जोडी बरोबर नाही ?
१) मुख्यमंत्री – राज्यपाल
२) राज्यपाल – राष्ट्रपती
३) निवडणूक आयुक्त – पंतप्रधान
४) पंतप्रधान – राष्ट्रपती
- ६) भारताचे उपराष्ट्रपती कोणाकडून निवडले जातात ?
१) विधानसभेचे निर्वाचित सदस्य
२) संसदेच्या दोन्ही सभागृहांचे निर्वाचित सदस्य
३) लोकसभेचे निर्वाचित सदस्य
४) राज्यसभेचे निर्वाचित सदस्य
- ७) उपराष्ट्रपती विषयी अचूक विधाने ओळखा.
अ) उपराष्ट्रपती हे राज्यसभेचे पदसिद्ध सभापती असतात.
ब) भारताचे पहिले राज्यसभेचे सभापती डॉ. राजेंद्र प्रसाद हे होते.
क) उपराष्ट्रपती होण्यासाठी वयोमर्यादा किमान ३० वर्षे असावी.
ड) त्यांनी राज्यसभेतून निवडून येण्याची पात्रता असावी.
पर्यायी उत्तरे :
१) (अ) आणि (क) फक्त
२) (अ), (ब) आणि (क) फक्त
३) (अ) आणि (ड) फक्त
४) वरील सर्व
- ८) नियंत्रक व महालेखा परीक्षक यांच्या बाबतीत खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर नाही ?
१) या पदाचा घटनात्मक दर्जा आहे.
२) त्यांची नेमणूक राष्ट्रपतीद्वारे होते.
३) त्यांचा कार्यकाळ ५ वर्षे किंवा वयाची ६२ वर्षे पूर्ण होईपर्यंत असतो.
४) संसदेच्या सल्ल्याशिवाय राष्ट्रपती त्यांना पदावरून दूर करू शकत नाहीत.

६) राज्य सरकार आणि प्रशासन – कार्यकारी

- १) भारतीय संविधानातील कोणत्या कलमानुसार घटक राज्यातील राज्यपालास क्षमादानाचा अधिकार दिला आहे?
१) १६३   २) १५३   ३) १६१   ४) १५८
- २) मुख्यमंत्री पद धारण करताना जर ती व्यक्ती विधानमंडळाच्या सदस्य नसेल तर किती कालावधीत तिने विधानमंडळ सदस्य बनणे बंधनकारक आहे?
१) एक महिना   २) एक वर्ष   ३) सहा महिने   ४) तीन महिने
- ३) महाअधिवक्त्याची नेमणूक करताना राज्यपाल ..... चा सल्ला घेतात.
१) उच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश २) महान्यायवादी   ३) पंतप्रधान   ४) मुख्यमंत्री
- ४) खालीलपैकी कोणत्या पदासंबंधी राज्यघटनेत तरतूद नाही?
१) मुख्यमंत्री   २) उपमुख्यमंत्री
३) राज्यपाल   ४) उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायमूर्ती
- ५) योग्य जोड्या लावा.
यादी - I   **यादी - II**
a) महाअधिवक्ता   i) घटनात्मक व कार्यकारी प्रमुख
b) मुख्यमंत्री   ii) राज्यातील सर्वाधिक प्रभावी संस्था
c) राज्यपाल   iii) मंत्रिमंडळरूपी कमानातील मध्यवर्ती दगड
d) मंत्रिमंडळ   iv) कायदेशीर सल्लागार
- पर्यायी उत्तरे :
	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(iv)	(iii)	(i)	(ii)
2)	(i)	(ii)	(iii)	(iv)
3)	(ii)	(iv)	(i)	(iii)
4)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
- ६) राज्यपालाच्या स्व-विवेकाधीन अधिकारांच्या संदर्भात खालीलपैकी कोणते विधान गैरलागू आहे?
१) जर राज्य विधान सभा 'तरंगते गृह' असेल तर मुख्यमंत्र्याची निवड करणे.
२) बंडखोरी किंवा पक्षातील फुटीमुळे सत्तारूढ पक्ष जेव्हा विधान सभेतील बहुमत गमावतो तेव्हा मंत्रिमंडळ पदभ्रष्ट करणे.
३) कलम ३५६ नुसार राष्ट्रपतींना आणीबाणी लागू करण्याचा सल्ला देणे.
४) अर्थ विधेयक पुनर्विचारासाठी पाठविणे.
- ७) राज्यपालाशी संबंधित असलेला खालीलपैकी अयोग्य पर्याय निवडा.
१) राज्यपाल हे राज्याचे पहिले नागरिक होय.
२) राज्यपालाच्या अभिभाषणाने विधानसभेच्या अधिवेशनाची सुरुवात होते.
३) राज्यपाल मंत्री परिषदेचे प्रमुख असतात.
४) राज्यपाल राज्याचे कार्यकारी प्रमुख असतात.

- ८) मुख्यमंत्र्यांच्या कार्यकालासंबंधी खालीलपैकी कोणती जोडी जुळत नाही ?
- राज्यपालांनी नियुक्ती केल्यापासून - कार्यकाल पाच वर्षांसाठी निश्चित असतो.
  - राज्यपालांनी मर्जी - तत्त्वतः राज्यपालांची मर्जी असेपर्यंत पदावर राहता येते.
  - बहुमताचा विश्वास असे पर्यंत - जोपर्यंत विधान सभेत अविश्वासाचा ठराव संमत होत नाही.
  - पक्ष नेते पदी असेपर्यंत - पक्षनेते पदावरून पदभ्रष्ट केले नाही तोपर्यंत आणि विधान बहुमतवाल्या गटाचा पाठिंबा मिळेपर्यंत.
- ९) खालील विधानांचा विचार करा :
- कॅबिनेट हा मंत्रिमंडळाचा भाग आहे.
  - कॅबिनेट मध्ये १५ ते २० ज्येष्ठ सभासद असतात, त्यांचा हुद्दा कॅबिनेट मंत्र्यांचा असतो.
  - धोरण आखणी हे कॅबिनेटचे काम आहे.
  - कॅबिनेट ही संविधान बाह्य संज्ञा आहे.
- बरोबर असलेल्या विधानांच्या संचाची निवड करा.
- केवळ (b) बरोबर आहे
  - (a) आणि (b) बरोबर आहेत.
  - (a), (b) आणि (c) बरोबर आहेत.
  - सर्व बरोबर आहेत.
- १०) व्यय अग्रक्रम समितीमध्ये कोणाचा समावेश असतो
- वित्त मंत्री
  - मुख्य सचिव
  - वित्त सचिव
  - वरीलपैकी सर्व
- ११) राज्याचा एकत्रित निधी कशाप्रकारे विभागलेला आहे ?
- महसुली
  - भांडवली
  - ऋण
  - लोकलेखा
- पर्यायी उत्तरे :
- फक्त 'अ', 'ब'
  - फक्त 'अ', 'ब' व 'ड'
  - फक्त 'अ', 'ब' व 'क'
  - वरीलपैकी सर्व

७) स्थानिक स्वराज्य संस्थांची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती, जिल्हा प्रशासन

- १) पंचायतराज व्यवस्थेला कोणत्या दुरुस्तीने घटनात्मक दर्जा देण्यात आला ?
- ७२ वी घटनादुरुस्ती
  - ७३ वी घटनादुरुस्ती
  - ७४ वी घटनादुरुस्ती
  - ७५ वी घटनादुरुस्ती
- २) मुंबई ग्राम पंचायत (दुसरी सुधारणा) विधेयक २०१२ नुसार एका वर्षात किती ग्रामसभा घेण्याची तरतूद करण्यात आली आहे ?
- चार
  - पाच
  - सहा
  - सात
- ३) पंचायत राज्य आकृतीबंधाबाबत सर्वात प्रथम ..... ने संघ सरकारला शिफारशी सादर केल्या.
- कुंझरू समिती
  - नाईक समिती
  - बलवंतराय मेहता समिती
  - के. संधनाम समिती
- ४) महाराष्ट्रात ग्रामीण स्थानिक स्वराज्य शासनासाठी त्रिस्तरीय पद्धतीची कोणत्या समितीने शिफारस केली होती ?
- बलवंतराय मेहता समिती
  - व्ही. पी. नाईक समिती
  - महाजन समिती
  - हरिभाऊ पाटसकर समिती

- ५) ..... हा जिल्हा परिषद प्रशासनाचा प्रमुख असतो.
१) मुख्य कार्यकारी अधिकारी
२) जिल्हा परिषद अध्यक्ष
३) जिल्हा शिक्षणाधिकारी
४) जिल्हा परिषद उपाध्यक्ष
- ६) पुणे, सोलापूर, कोल्हापूर इ. महानगरपालिकांचा कारभार ..... या कायदानुसार केला जातो.
१) लोकप्रतिनिधित्व कायदा
२) बॉम्बे म्युनिसिपल कॉर्पोरेशन ॲक्ट
३) बॉम्बे प्रॉव्हिन्शियल म्युनिसिपल कॉर्पोरेशन ॲक्ट १९४९
४) पुणे महानगरपालिका ॲक्ट

८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास

- १) मजिप व पंस अधिनियम, १९६१ अंतर्गत कलम ..... अन्वये जिल्हा परिषद आपले अंदाजपत्रक तयार करते.
१) ६
२) १३७
३) १००
४) ७५
- २) पंचायत समितीचा कार्यकाल किती असतो ?
१) ३ वर्षे
२) ४ वर्षे
३) ५ वर्षे
४) ६ वर्षे
- ३) ग्रामपंचायत सदस्यासाठी आवश्यक किमान वयोमर्यादा ..... वर्षे आहे.
१) १८
२) २५
३) २०
४) २१
- ४) महाराष्ट्रात जिल्हा परिषदेमध्ये विषय समित्यांच्या सभापतीची संख्या किती आहे ?
१) ९
२) ५
३) ७
४) ८
- ५) साधारणपणे प्रत्येक जिल्हा परिषद सदस्य ..... वर्षाकरिता निवडण्यात येतो.
१) ७
२) २
३) १०
४) ५
- ६) जिल्हा परिषदेच्या शिक्षण समितीमध्ये जिल्हा परिषदेचे किती सदस्य असतात ?
१) ६ सदस्य
२) ७ सदस्य
३) ८ सदस्य
४) ९ सदस्य
- ७) महाराष्ट्र मानव विकास मिशन मध्ये पुढीलपैकी कोणत्या जिल्ह्याचा समावेश नाही ?
१) परभणी
२) हिंगोली
३) कोल्हापूर
४) यवतमाळ
- ८) 'पाणी अडवा-पाणी जिरवा' या घोषणेनुसार ती योजना ..... जिल्ह्यात प्रथम राबविण्यात आली.
१) पुणे
२) अहमदनगर
३) जळगाव
४) औरंगाबाद
- ९) जिल्हा परिषदेचे अध्यक्ष व उपाध्यक्ष हे .....
१) जिल्हा परिषद सदस्यांकडून निर्वाचित होतात
२) जिल्हा परिषदेच्या फक्त निर्वाचित सदस्यांकडून निवडले जातात
३) निर्वाचित सदस्यांकडून त्यांच्यातूनच निवडले जातात
४) राज्य सरकारकडून निवडले जातात

- १०) पंचायत समितीचा सभापती ..... निवडला जातो.
१) मतदार संघातून प्रत्यक्ष मतदारांकडून
२) जिल्हा परिषदेच्या सदस्यांकडून
३) पंचायत समितीच्या सदस्यांकडून
४) निवडून आलेल्या सरपंचांकडून
- ११) महाराष्ट्रात जिल्हा परिषदेच्या हिशोबांची तपासणी ..... करतात.
१) जिल्हाधिकारी
२) जि.प. अध्यक्ष
३) ग्रामविकास मंत्रालय
४) यापेक्षा वेगळे
- १२) गटविकास अधिकारी ..... यांच्यामधील दुवा म्हणून कार्य करतो.
१) राज्यशासन व पंचायत समिती
२) पंचायत समिती आणि तिचे सभापती
३) पंचायत समिती आणि विस्तार अधिकारी
४) पंचायत समिती आणि ग्रामपंचायती
- १३) खालीलपैकी कोणती योजना जिल्हा परिषदेच्या नियंत्रणाखाली येत नाही?
१) आय.आर.डी.पी. (एकात्मिक ग्रामीण विकास योजना)
२) एन.आर.वायू. (नेहरू रोजगार योजना)
३) आय.सी.डी.एस. (एकात्मिक बालविकास योजना)
४) इ.जी.एस. (रोजगार हमी योजना)
- १४) महाराष्ट्रात पंचायत समिती .....च्या कार्यामध्ये समन्वय साधणारी संस्था बनली आहे.
१) जिल्हा परिषद आणि पंचायत समिती
२) पंचायत समिती आणि ग्रामपंचायती
३) गटातील ग्राम पंचायतीच्या कार्यात
४) जिल्हा परिषद आणि ग्रामपंचायती
- १५) ग्रामपंचायत ही ग्रामसभेची ..... समिती असते.
१) स्थानिक
२) कार्यकारी
३) स्थायी
४) न्यायिक
- १६) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ कलम ५६ अन्वये प्रत्येक गटासाठी
१) एक जिल्हा परिषद आहे
२) एक पंचायत समिती आहे
३) एक ग्रामपंचायत आहे
४) एक नगर पंचायत आहे
- १७) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ अन्वये खाजगी माध्यमिक शाळांच्या बाबतीत जिल्हा परिषदेची जबाबदारी कोणती ?
१) मान्यतेच्या सर्वसाधारण शर्ती नेमून देणे
२) माध्यमिक शाळांचे उच्च माध्यमिक शाळांत रूपांतरण करण्यासाठी परवानगी देणे.
३) अनुदाने व कर्जे याबाबत केवळ शिफारस करणे.
४) वरील सर्व
- १८) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ अन्वये सर्व पीठासीन अधिकाऱ्यांची अधिकारपदे एकत्रच रिकामी झाली तर जिल्हा परिषदेचे कामकाज सुरु ठेवण्याचे व त्यासाठी अधिकाऱ्यांना प्राधिकृत करण्याचे अंतिम अधिकार कोणाचे आहेत ?
१) जिल्हाधिकारी
२) विभागीय आयुक्त
३) राज्य शासन
४) मुख्य कार्यकारी अधिकारी

- १९) जिल्हा परिषद अध्यक्षोंच्या अथवा उपाध्यक्षोंच्या निवडणुकीच्या वैधतेसंबंधी विवाद निर्माण झाल्यास त्यावर निर्णय घेण्याचा अधिकार ..... यांना आहे.
- १) गट विकास अधिकारी
२) उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी
३) जिल्हाधिकारी
४) विभागीय आयुक्त
- २०) महाराष्ट्रात गटविकास अधिकारी ..... या अधिकार्यांच्या सर्वसाधारण नियंत्रणाखाली कार्य करीत असतो.
- १) जिल्हाधिकारी
२) विभागीय आयुक्त
३) विस्तार अधिकारी
४) मुख्य कार्यकारी अधिकारी जिल्हा
- २१) नवीन अस्तित्वात आलेल्या जिल्हा परिषदेच्या बैठकीची तारीख आणि वेळ कोण ठरवीत असतो ?
- १) विभागीय आयुक्त
२) मुख्य कार्यकारी अधिकारी
३) जिल्हाधिकारी
४) यांपैकी कोणतेही नाही
- २२) 'जिल्हा नियोजन शाखा' खालील कार्यालयात अस्तित्वात असते :
- १) जिल्हाधिकारी
२) जिल्हा विकास मंडळ
३) जिल्हा परिषद
४) स्वतंत्र कार्यालय
- २३) तालुका पंचायत समितीचा मुख्य कार्यकारी अधिकारी कोण ?
- १) सभापती
२) गटविकास अधिकारी
३) गटशिक्षणाधिकारी
४) तहसीलदार
- २४) गाव मानव विकास समितीचे अध्यक्ष कोण ?
- १) विस्तार अधिकारी, पंचायत
२) सरपंच
३) बालविकास प्रकल्प अधिकारी
४) गट विकास अधिकारी
- २५) ग्रामपंचायतीचा सचिव कोण असतो ?
- १) ग्रामसेवक
२) तलाठी
३) सरपंच
४) पोलीसपाटील

९) माहिती अधिकार कायदा – उत्कांती, उद्देश, महत्वाची कलमे, दुरुस्त्या व परिशिष्टे

१०) माहिती अधिकार कायदा – अंमलबजावणी यंत्रणा, माहिती आयोग, आयुक्त, अपील

**This is The End of the Free Sample
To Enrol for the Course Click on**

<https://www.studycircleonline.com/courses/woman-and-child-development-course-/47>
<https://www.studycircleonline.com/courses/taluka-sports-officer-course/46https://>
www.studycircleonline.com/courses/officer-recruitment-exam-course-in-social-welfare-commissionerate/42